

Met leesplezier de koffer in

Hilde Leon

Hoe krijg ik mijn leerlingen aan het lezen?

Waarom die thema's?

Waarom zitten er twee leesniveaus in de koffers?

Waarom leerlingen onderbreken tijdens het lezen?

Waarom wordt er zo veel in groep gewerkt?

Kan ik de opdrachten en werkvormen ook op andere boeken toepassen?

it is maar een greep uit de vragen die leraren uit het secundair onderwijs stellen als ze een sessie over de literatuurkoffer voor het vak Nederlands bijwonen. Niet zo verwonderlijk, want een koffer vol boeken kan je plots de kriebels geven om ermee aan de slag te gaan, maar kan je ook benauwen omdat je vertrouwde literaire paden moet durven verlaten. In dit artikel kunt u lezen hoe deze literatuurkoffers ontstaan zijn, welke boeken het uitgangspunt van de lessenreeksen vormen, welke didactische principes eraan de grondslag liggen, hoe de opdrachten eruit zien en naar welke doelstellingen er gestreefd wordt.

ONTSTAAN

Op vraag van vele leraren die lesgeven in taalzwakke en taalheterogene klassen zijn we bij Nascholing Brussel gestart met de ontwikkeling van literatuurkoffers voor de eerste, tweede en derde graad.¹ Om te weten te komen waarin leerlingen geïnteresseerd waren, lieten we hen thema's noteren. Voor de eerste graad kwam er 'kindermishandeling' uit de bus, de tweede graad vermeldde 'verslaving' en 'liefde en seksualiteit' en de derde graad werd geboeid door 'de media'. We behielden de eerste drie thema's, maar kozen 'het eiland' als titel voor de literatuurkoffer voor de derde graad. De rol die de media kunnen spelen, namen we er uiteraard wel in op.

Een overzicht van het materiaal:

Boekenkoffer met 6 ex. van elke titel	Kindermishandeling	Adolescentie en seksualiteit	Verslaving	'Het eiland'
				
Titels	Blauwe plekken, Anke De Vries De hemel bestaat uit vijf letters, Ed Franck Vrijwillig, Ardine Korevaar Het verhaal van Joran, Herman Van Campenhout	De eerste keer, Caja Cazemier Het uur nul, Dirk Bracke Koppain, Danny Verstegen Waanzinig verliefd, Bobje Goudsmit	De gokduivel, Iny Driesen Liefde in een fles, Rob Baetens Aan het einde van de tunnel, Patricia Delandtsheer Hooligan, Ludo Enckels	Noorderzon, Renate Dorrestein Het leven van Pi, Yann Martel Heer der Vliegen, William Golding Verloren zoon, J. Bernlef
Doelgroep	eerste graad	tweede graad	tweede graad	derde graad
Werkvorm/organisatie/specifieke invalshoek	rolverdeling volgens CLIM, coöperatieve werkvormen	hoekenwerk per boek	hoekenwerk per vaardigheid	coöperatieve werkvormen

DIDACTISCHE PRINCIPES

Net zoals bij de andere materialen die binnen de werking van Nascholing Brussel ontwikkeld worden, hebben we bij de aanmaak van de literatuurkoffers enkele didactische principes vooropgesteld. Zo hebben we er naar gestreefd om leerlingen *functionele taken* te laten maken. Ze schrijven niet om te

schrijven, maar omdat de tekst zal gelezen en beantwoord worden. De leerlingen werken zo veel mogelijk *zelfstandig*, vaak in groepsverband. In het project is de leraar eerder een doelgerichte *begeleider* dan een overdrager van kennis. De *gevarieerde werkvormen* spelen niet

alleen in op de verschillende leerstijlen van de leerlingen, maar verhogen ook de motivatie van leraar en leerlingen. Door *samen te werken* worden hindernissen gemakkelijker overwonnen en kan ook een taalzwakke leerling een hoger leesniveau bereiken.

Schriftelijke en mondelinge taalvaardigheden worden *taakgericht*, dat wil zeggen op een natuurlijke manier verworven: leerlingen overleggen, 'onderhandelen', interviewen, schrijven een brief... Taalinhoudelijk betekent dit dat zowel op een impliciete en/of expliciete manier aan woordenschatuitbreiding (vergroten en verscherpen van het begrippenarsenaal) wordt gewerkt als aan kenmerken van bijvoorbeeld een recensie aandacht wordt besteed. De lessenreeks is dus duidelijk ook *gericht op de taalverwerving van alle leerlingen*: ze houdt rekening

Door samen te werken worden hindernissen gemakkelijker overwonnen en kan ook een taalzwakke leerling een hoger leesniveau bereiken.

met (anderstalige) taalzwakke leerlingen. Dat merk je aan bepaalde opdrachten en de samenstelling van de groepen. Daarenboven zorgen 'hulplijnen' in de tussenles ervoor dat leerlingen het verhaal beter begrijpen.

WERKWIJZE

Bij het uittekenen van het project hebben we van in het begin bewust rekening gehouden met de (taal)heterogeniteit die kenmerkend is voor de meeste klassen in Brussel en andere grootsteden. Aandacht hebben voor en vertrekken vanuit die heterogeniteit houdt in dat we eerst en vooral boeken hebben geselecteerd die wat *moeilijkheidsgraad* betreft van elkaar verschillen. We kozen voor twee leesniveaus met als oorspronkelijke bedoeling lezers met weinig leeservaring of (anderstalige) lezers met een geringe taalvaardigheid de kans te geven om over een interessant thema een qua taal toegankelijk boek te lezen. In de praktijk bleek vaak dat de zwakke lezers het boek met het moeilijkere niveau kozen en vanuit hun motivatie het boek en de opdrachten ook aankonden. Dat laatste heeft ook te maken met de interactieve en coöperatieve werkvormen die we gebruiken. De *functionele* opdrachten die we aan de leerlingen voor, tijdens en na het lezen geven, zorgen voor een *grote betrokkenheid en motivatie*. Aangezien interesses en competenties variëren naargelang de leeftijd van de leerlingen bevatten de verschillende lessenreeksen opdrachten van een andere moeilijkheidsgraad. Ook het soort opdracht verschilt nogal eens.

Wegens praktische en organisatorische redenen is het niet altijd mogelijk om de koffer volledig in te duiken, om het project totaal uit te voeren. Je kan er ook voor kiezen om

slechts met een deel van de opdrachten aan de slag te gaan. Aan te raden blijft wel om de driedelige onderverdeling te behouden:

- (1) lessen *voor* het lezen (1 à 3 lesuren): introductie op het thema en de boekkeuze;
- (2) lessen *tijdens* het lezen (1 à 2 lesuren): hulplijnen helpen iedereen op het juiste spoor;
- (3) lessen *na* het lezen (2 à 4 lesuren): boekgebonden en boekonafhankelijke opdrachten.

LESSEN VOOR HET LEZEN

De lessen die aan het lezen voorafgaan, bezorgen de leerlingen niet alleen de nodige leesmotivatie, maar bieden ook de mogelijkheid om begrippen en associaties in verband met het onderwerp op te roepen, te verfijnen en uit te breiden. In deze inleidende fase werken de leerlingen al in heterogene groepjes. Door gebruik te maken van verdeelde informatie en door een afwisselende rolverdeling te hanteren, worden de leerlingen sneller betrokken en geboeid. Door met elkaar in gesprek te gaan naar aanleiding van verschillende soorten opdrachten wordt hun kennis van de wereld gekoppeld aan de nodige begrippen, wat later helpt om zonder al te veel moeilijkheden tot aan het einde van het boek te geraken.

Om verwarring te voorkomen, kiezen we ervoor om in dit artikel alleen voorbeelden van één koffer te geven. De koffer voor de derde graad 'Het eiland' geeft een goed beeld van de aanpak bij de overige koffers.

In de praktijk bleek vaak dat de zwakke lezers het boek met het moeilijkere niveau kozen en vanuit hun motivatie het boek en de opdrachten ook aankonden.

Literatuurkoffer 'Het eiland'

INLEIDENDE LES

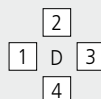
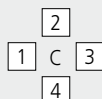
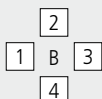
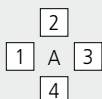
FASE 1: Eilanden in de media

Tijdens de eerste fase van de introductieles lezen de leerlingen verschillende teksten waarin het 'eiland' in de letterlijke betekenis van het woord aan bod komt. Uitgangspunt is het bericht dat er een schat op Robinsoneiland gevonden zou zijn. In een krantenbericht, een radioprogramma, het tv-journaal en een weblog² schrijven en praten journalisten over de gebeurtenis.

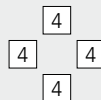
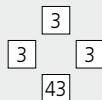
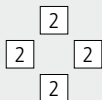
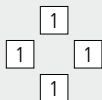
De leerlingen krijgen in groepjes van vier vragen met betrekking tot de inhoud van de nieuwsflash, het perspectief en de eigenheid van de mediabron. Om elke leerling aan bod te laten komen, kan de leerkracht elk lid van een groep een bepaalde rol opleggen (organisator, tijdsbewaker, materiaalmeester, verslaggever...). In de praktijk is gebleken dat vooral de verslaggevers en de tijdsbewakers het functioneren in groep aanzienlijk verbeteren. Deze twee rollen lijken ons dus absoluut noodzakelijk.

Eerst geeft elk groepje antwoord op de vragen bij één tekstbron. Daarna worden de leden van het eerste groepje verdeeld over de andere groepen. Schematisch ziet het er als volgt uit:

✓ Fase 1: Basisgroepen

✓ Fase 2: Expertgroepen

BRON: Paelman, F. (2004). CLIM-wijzer voor het secundair onderwijs. De Boeck.

De verschillende 'experten' vertellen wat ze in hun groepje besproken hebben en welke standpunten ze innamen met betrekking tot de geloofwaardigheid van de informatie. Nadien volgt een klassikaal debat met als kernvraag: wat maakt dat je een bericht uit de media gelooft of betrouwbaar vindt? De vraag 'Wat is feit en wat is fictie?' komt impliciet in de volgende lessen en in verschillende boeken aan bod.

Om het debat wat uit te breiden kan de leerkracht ook volgende stellingen lanceren:

- Het nieuws op de openbare omroep verschilt grondig van het nieuws op een commerciële omroep.
- Het nieuws en de duidingprogramma's (Ter Zake,...) op de openbare omroep zijn niet politiek neutraal: op basis van haar stemmenaantal zou het Vlaams Belang bijvoorbeeld meer zendtijd moeten krijgen.
- Interactieve nieuwsgaring (*news-on-demand*) zal voor elk individu een enorme stap voorwaarts betekenen. Je maakt dan immers zelf het nieuws.
- In de toekomst zal de krant enkel kunnen overleven als ze van nieuwsanalyse haar kerntaak maakt.
- Buitenlands nieuws gaat enkel over oorlog, terrorisme of *faits divers*.
- Bloggen is vaak een soort therapie.

FASE 2: Een onbewoond eiland: droom of nachtmerrie?

Tijdens deze fase blijven de leerlingen in de expertgroepjes zitten. Ze gaan aanvankelijk wel individueel aan de slag. Elke leerling krijgt het artikel 'Op een onbewoond eiland'. Ze vullen het antwoordblad in (zie verder). Daarna overlopen de leerlingen in groep de positieve en negatieve elementen die het artikel aanreikt of die ze zelf met een onbewoond eiland associëren. Eén verslaggever brengt de bevindingen van de groep voor de klas. De eerste groep geeft de aanzet; de tweede, derde en vierde groep vullen aan of wijzen op tegenstrijdigheden. De leraar schrijft de informatie op een transparant. Deze transparant zal op het einde van de lessenserie opnieuw bekeken en eventueel aangevuld worden.

Krantenartikel 'Op een onbewoond eiland'

ANTWOORDBLAD

Je zit opnieuw in je expertgroep, maar leest individueel het artikel 'Op een onbewoond eiland'. Ook dit antwoordblad vul je in eerste instantie alleen in.

Wat betekent het om op een eiland te zitten...

	... volgens het artikel?	... volgens jou?
In positieve zin	<ul style="list-style-type: none"> • • • 	<ul style="list-style-type: none"> • • •
In negatieve zin	<ul style="list-style-type: none"> • • • 	<ul style="list-style-type: none"> • • •

Overleg nu met de andere leden van je groep. Wat jullie gemeenschappelijk hebben, omcirkel je. Vooral de elementen die afwijken van de anderen licht je toe. Als de hele groep het eens is, worden ook die elementen gemeenschappelijk.

De verslaggever van jullie groep vertelt voor de klas wat er bij jullie uit de bus kwam.

FASE 3: Eilanden in boeken

In deze voorlaatste fase van de introductielessen krijgen de leerlingen in de vier basisgroepen (de eerste groeperingsvorm) twee krantenartikels, een website en twee afdrukken van een schilderij. De teksten en afbeeldingen bevatten elementen die terugkomen in de kaften en de flapteksten van de vier boeken.

De leerlingen zoeken op basis van de kaft en de flaptekst overeenkomsten met de artikels. De nieuwe 'eiland'-associaties die de leerlingen leggen op basis van deze matchingoefening, noteren ze in het associatieschema op het antwoordblad van fase 2. Een duidelijke instructie vooraf is aangewezen. In de praktijk is immers gebleken dat de leerlingen zich overstelpt voelden door het aantal gelamineerde bladen. De leraar kan voor de associatieoefening op bord duidelijk maken wat er precies van de leerlingen verwacht wordt.

LESSEN TIJDENS HET LEZEN

De introductielessen zijn niet het enige middel om de leerlingen op het juiste spoor te zetten. Ook de hulplijnen zorgen ervoor dat afgehaakte of verdwaalde lezers weer de draad opnemen. De leerlingen lezen het boek tot de aangegeven pagina. De opdrachten zetten de leerlingen aan om zich individueel, in duo of in groepjes van vier te verdiepen in het boek dat ze gelezen hebben. In elk boek zit er wel een knelpunt dat de leesdrempel verhoogt. Een lijst met de opsomming van de belangrijkste personages, een tijdsband met het chronologische verloop, een filmfragment dat de cruciale gebeurtenissen van het boek visualiseert... het zijn allemaal hulplijnen die gecombineerd met zinvolle taken, de leerlingen kansen bieden om te achterhalen of ze het boek tot dan toe goed begrepen hebben.

Literatuurkoffer 'Het eiland'**LESSEN TIJDENS HET LEZEN: HULPLIJNEN****Duur: 2 lesuren**

Elke hulplijn gaat in op een bepaald element dat het boek wat lastiger maakt. Deze elementen verschillen van boek tot boek. Op die manier krijgen de leerlingen ook een goed zicht op mogelijke aanknopingspunten om over een boek te vertellen.

HULPLIJNEN PER BOEK	
<i>Noorderzon</i> , Renate Dorrestein	Thematiek en motieven
<i>Het leven van Pi</i> , Yann Martel	Beeldspraak
<i>Heer der Vliegen</i> , William Golding	Personages
<i>Verloren zoon</i> , J. Bernlef	Tijdsverloop

Een voorbeeld:

Noorderzon*, Renate Dorrestein*HULPLIJN - HANDREIKING VOOR DE LERAAR**

In de literatuurlessen zullen de begrippen 'thema en motief' al wel eens gevallen zijn. Ze herkennen in een boek is voor een lezer met weinig ervaring echter niet altijd evident. Deze tussenles wil de lezer dat inzicht verschaffen. Op die manier wordt het eerste deel van het boek beter begrepen en wordt het tweede deel gemakkelijker om lezen.

In het eerste deel van de opdracht proberen de leerlingen individueel minimaal zes van de tien fragmenten in een web te plaatsen. Ze dienen te achterhalen welk personage welke uitspraak deed en naar welk thema of motief het fragment verwijst. Indien de leerlingen onvoldoende vertrouwd zijn met dit aspect van literatuurbeschouwing, kunnen de thematiek en motieven natuurlijk ook vooraf gegeven worden. Dan komt het er voor de leerling enkel op aan om het fragment en het personage met een motief of thema te verbinden. De leerlingen knippen de tekstballonnen uit, vullen ze in en bepalen door de plaats in het web of het fragment al dan niet cruciaal is voor het verhaal. De draden in het web symboliseren de verbanden tussen de verschillende tekstfragmenten.

Het tweede deel van de opdracht, het in groep bespreken en verantwoorden van het gemaakte web, is eigenlijk de interessantste fase. In de vorige opdracht dacht de leerling na over wat hij gelezen had en probeerde hij personages, fragmenten en thematiek/motieven bij elkaar te brengen. In deze laatste fase verwoordt hij zijn keuze voor de andere groepsleden. De inter-

actie die naar aanleiding van het uitwisselen van de antwoorden ontstaat, is enorm belangrijk. Er zullen ongetwijfeld verschillende oplossingen zijn, maar door de gesprekken met de andere lezers van hetzelfde boek komt alles wat de leerlingen tot nu toe gelezen hebben beslist ter sprake: de verrassende aspecten, de knelpunten, de moeilijke begrippen, de (de)motivatie om het boek te lezen...

Noorderzon, Renate Dorrestein

HULPLIJN - LEERLINGENFICHE

Je zit in een groep waarin iedereen hetzelfde boek gelezen heeft. Aan de hand van individuele, duo- en groepsopdrachten ga je na of je het verhaal tot nu toe goed begrepen hebt.

Breng individueel minimaal drie van de volgende fragmenten aan in het spinnenweb. Je gebruikt hiervoor de tekstballonnen. Zorg ervoor dat de fragmenten die volgens jou essentieel zijn voor een goed begrip van de plot zich in het midden van het web bevinden. De minder cruciale fragmenten plaats je eerder aan de rand van het web.

Gebruik de draden in het web om te wijzen op onderlinge verbanden. Vraag je ook steeds af welk personage de uitspraak gedaan heeft of met welk personage je het citaat associeert. Geef ook het thema of het motief waarnaar het fragment volgens jou verwijst.

Bespreek nadien jouw web in de groep. Verantwoord zoveel mogelijk waarom je voor dat fragment, die plaats en dat verband gekozen hebt.

Fragmenten: .....

Wie zegt dit? .....

Verwijst naar thema/motief: .....

1. Tijdens de onafzienbare duur van het ongeluk had ik alle tijd om te peinen over de onwrikbare loop der dingen, over de genadeloze afwikkeling van wat eenmaal in werking is gesteld. Water kan alleen naar beneden lopen, rook alleen opstijgen. Een fout kan alleen een foute afloop hebben. Maar hoe kun je kwaad aanrichten als je intenties niet slecht zijn? (p. 13)

Fragmentnr.: .....

Wie zegt dit? .....

Verwijst naar thema/motief: .....

2. Op hetzelfde moment zag ik in het licht van de koplampen een manisch kijkend konijn zitten en bijna onmiddellijk voelde ik de doffe bons waarmee het dier werd vermorzeld. De auto leek te kantelen voordat hij eindelijk weer op vier wielen terecht kwam. Het konijn was zo plat als de kleine Ich-ich-ich. En net als die keer met de kleine Ich-ich-ich kreeg ik het gevoel dat dit een teken was. (p. 38)

3. "Ik denk niet dat de werkelijkheid ooit getoetst kan worden," zei Spider. "Aangezien die immers evenzeer wordt voortgestuwd door wat we denken en geloven als door wat er echt plaatsvindt. Hoe kun je

ooit bepalen of iets gedroomd of gebeurd is?" Ik tref niet zo vaak iemand die net zo over die dingen denkt als ik. Van enthousiasme greep ik Spiders arm (p. 41-42)

Fragmentnr.: .....

Wie zegt dit? .....

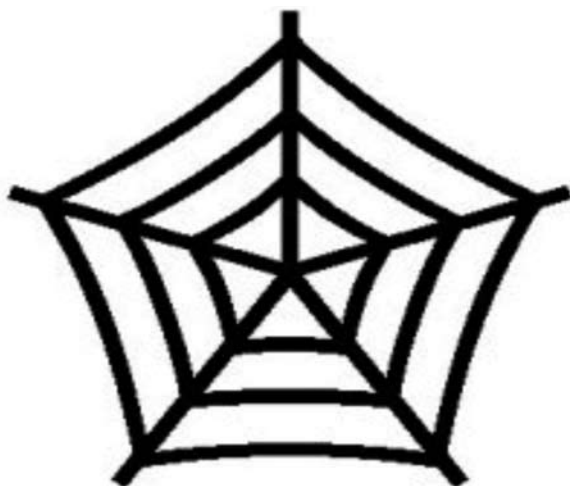
Verwijst naar thema/motief: .....

Fragmentnr.: .....

Wie zegt dit? .....

Verwijst naar thema/motief: .....

4. Zo stil mogelijk bewoog ik wat takken uit elkaar en keek. Wat daar zat te snikken, was geen dier. Het was een jongen met een hoofd als een biljartbal: niet alleen was hij kaal, maar hij had bovendien geen oorschelpen. Ik staarde naar de oorloze jongen. Dit kon geen toeval zijn. Dit was opnieuw een teken. (p. 52)

LESSEN NA HET LEZEN

In het eerste gedeelte van deze fase, dat 2 tot 3 lesuren in beslag neemt, komen verschillende soorten vragen en opdrachten aan bod. De leerlingen zitten met z'n vieren in een groepje. Iedereen heeft hetzelfde boek gelezen. Soms gaan ze alleen aan de slag, soms in duo's, soms in een groepje van vier.

LESSEN NA HET LEZEN - LEERLINGENFICHE

In dit gedeelte vind je verschillende soorten vragen en opdrachten terug:

- *boekgebonden vragen en opdrachten die peilen naar de inhoud van het boek (thema's en motieven), het taalgebruik, literaire begrippen...;*
- *boekonafhankelijke vragen en opdrachten;*
- *verplichte vragen en opdrachten of taken waaruit je een keuze kunt maken;*
- *opdrachten die je aanzetten om te praten, te lezen, te schrijven, iets te ontwerpen.*

Je zit met z'n vieren in een groepje. Iedereen heeft hetzelfde boek gelezen. Soms ga je alleen aan de slag, soms in duo's, soms met z'n vieren. Het aantal palmbomen geeft telkens aan met hoeveel personen je de opdracht dient uit te voeren.

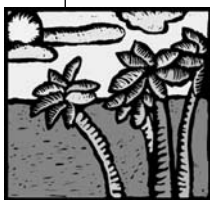
Soms begin je met z'n vieren, maar tussendoor krijg je wel eens een opdracht die je individueel of per twee oplost. Aangezien je uiteindelijk toch met z'n vieren eindigt, blijft het aantal palmbomen onveranderd.

DEEL 1: *Jouw mening over het boek*

In dit deel spreken de leerlingen zich uit over het boek door opdrachten te selecteren zoals: een kwalitatief goede of negatieve boekbespreking op het net opzoeken, reageren op citaten over wat literatuur met je doet, vragen stellen met betrekking tot onduidelijkheden in het boek of de eigen leeservaring met betrekking tot de hulplijn verwoorden.

Net als bij de verschillende onderdelen van de verwerkingsopdrachten moeten de deelopdrachten rond de vertrouwde kernwoorden als originaliteit, personages, gebeurtenissen, verhaalstructuur, spanning en taalgebruik aan de hand van verschillende vragen terug te vinden zijn. Zo heeft het bijvoorbeeld geen zin dat een leerling alle vragen over de personages en het taalgebruik beantwoordt, en dat originaliteit en gebeurtenissen in de antwoorden onbesproken blijven.

1. Jouw mening over het boek *Heer der Vliegen* - Leerlingenfiche

Lees de volgende citaten. Welk citaat zouden jullie aan het boek koppelen? Waarom? Praat erover.

Kunnen jullie zelf een andere uitspraak verzinnen die bij het gelezen boek past?

- "Wil literatuur aanslaan bij lezers, dan moet het wel gaan over echte mensen, echte problemen en herkenbare situaties."
- "Het plezier van boeken lezen is niet alleen dat boeken je de wereld binnenleiden, maar dat ze je ook bij jezelf brengen." (F. Spufford)

Bekijk de hulplijn die je kreeg toen je je boek halfweg gelezen had. Ga na welke voorspelling je maakte met betrekking tot het vervolg van het verhaal.

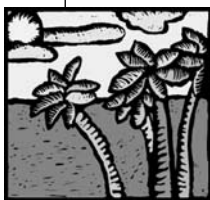
Klopte je voorspelling?

Waar week het verhaal af?

Werden je verwachtingen ingelost?

Wat heeft je verrast of teleurgesteld?

Schrijf individueel de antwoorden op de vragen beknopt neer. Praat er daarna in de groep over.

Van de volgende opdrachten voer je er één uit, samen met de andere leden van je groep:

- Zoek op internet twee boekverslagen die op kwalitatief vlak van elkaar verschillen. Bepaal samen waarom je het ene verslag goed vindt en het andere niet.
- Zoek twee recensies: één positieve en één negatieve. Met welke recensie zijn jullie het eens? Verwijs naar het boek en haal tekstfragmenten aan om jullie argumenten te staven. Schrijf die argumenten ook neer.

Schrijf individueel in kernwoorden antwoorden neer bij vragen die een reactie bij je oproepen. Bespreek ten minste twee vragen per verhaalkenmerk. Nadien overloop je je antwoorden met de rest van je groep.

Originaliteit

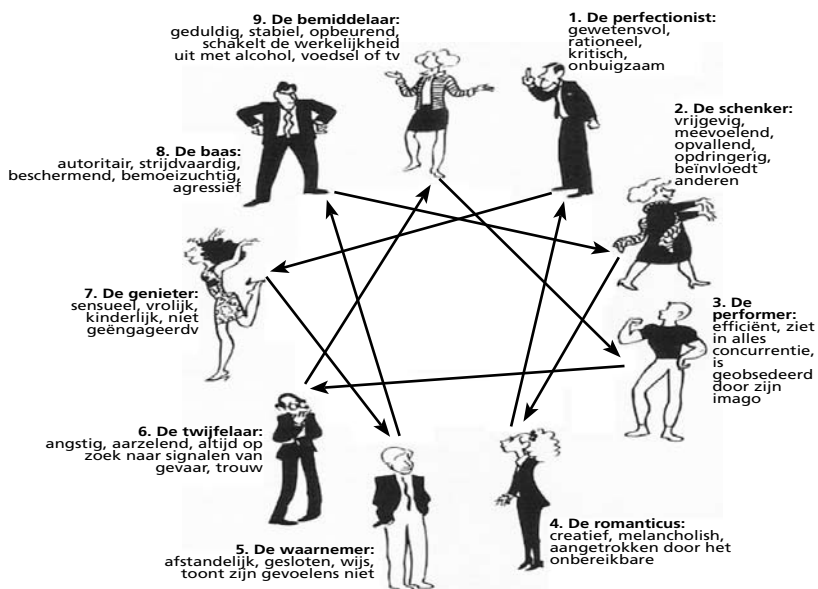
Heb je iets nieuws geleerd uit het boek?

Ben je door het verhaal aan het denken gezet?

Personages

Hoe levendig zijn de personages?

Maak op basis van onderstaand schema uit bij welk persoonlijkheidstype een bepaald personage past.

Uit: Henderickx, H. (1977). *Signaal 5*. Kapellen: Pelckmans, p. 22.

Met welk personage op het schema kom jij overeen? Met welk personage uit het boek?

Heeft één van de personages je beïnvloed? In welke zin?

Heeft een uitspraak van een personage je aan het denken gezet?

Kom je genoeg over de personages te weten om hun gedrag te verklaren?

Moet je zelf veel invullen over het innerlijk van de personages? Begrijp je ze goed of net niet? Waaraan ligt dat volgens jou?

Gebeurtenissen

Gaat het verhaal vooral om de gebeurtenissen of om de gedachten en gevoelens van personen?

Heb je zelf wel eens meegemaakt wat lijkt op de gebeurtenissen in het verhaal?

Krijgen ze hierdoor meer betekenis of juist niet?

Staan er in het verhaal gebeurtenissen die je graag zou meemaken? Of juist niet?

Verhaalstructuur

Zijn er meer verhaallijnen en zijn ze goed met elkaar verbonden?

Bevat het verhaal tijdsprongen en terugblikken die het verhaal interessanter of net ingewikkelder maken?

Heeft het verhaal een slot dat goed past bij de beschreven gebeurtenissen?

Spanning

De auteur kan spanning creëren door:

- de beschrijving van de personages (gedrag, handelen, uiterlijk);
- de beschrijving van de ruimte (plaats van handelen, de sfeer);
- de relatie tussen de personages (de intrige);
- tijdsmanipulatie.

Teken een spanningsboog: een lijn die stijgt en daalt afhankelijk van de spanning. Je schrijft er de gebeurtenissen, personages, tijd en ruimte bij om aan te geven waarom de boog daalt of stijgt.

Taalgebruik

Vind je het boek lastig om lezen? Heeft het taalgebruik hiermee te maken?

Merk je dat er humor in verweven zit? Welke soort humor is dat dan? Heeft het ook met de taal te maken?

Tref je veel originele, niet zo veel gebruikte of zelfbedachte woorden aan? Wat vind je daarvan?

DEEL 2: De inhoud van het boek

Hier is het de bedoeling dat de leerlingen dieper op bepaalde passages, zelfs op details, ingaan. In de verschillende opdrachten – waaruit de leerlingen alweer een evenwichtige keuze moeten maken – vind je de volgende literaire elementen terug: perspectiefwisselingen, flashbacks, voorstudie van de auteur, evolutie van het personage, vertelinstantie, stijl, tijdsbeleving, intertekstualiteit, symboliek, verhaalstructuur, enz.

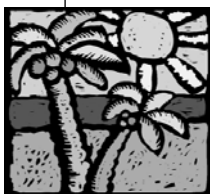
Uiteraard verwerkten we hier veelal opdrachten die louter boekgebonden zijn (bv. *Welke verwijzingen naar Robinson Crusoë vind je in het boek?*), maar toch hebben we getracht om er ook boekonafhankelijke vragen in op te nemen (bv. *Beschrijf wat het probleem van de hoofdpersoon aan het begin van het boek is. Welke moeilijkheden moet hij overwinnen? Lost hij het probleem ten slotte op?*). Op die manier geven we leerlingen handvatten die ze ook bij een andere boekbespreking kunnen gebruiken.

2. De inhoud van het boek *Verloren zoon* - Leerlingenfiche

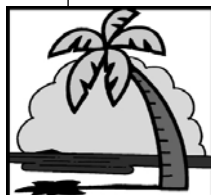
Hieronder staan verschillende uitspraken uit het boek. Kies er twee uit waarover je met de andere leden van de groep van gedachten wil wisselen. Je kan je eigen reactie op de uitspraak weergeven of de uitspraak in verband brengen met het boek. De beide mogen natuurlijk ook samen.

- “Mensen zijn geen dieren meer. In plaats daarvan zijn taal getreden, herinneringen, wat zij hun beschaving zijn gaan noemen.” (p. 17)
- “Iemand die plotseling beseft dat hij alleen is, dat hij ergens op aarde de enige mens is, raakt in dezelfde paniek als een kind dat zich door zijn moeder verlaten waant.” (p. 22)
- “Een mens die de toekomst opgeeft wordt een dier.” (p. 109)

Van de acht volgende vragen en opdrachten moeten er zes beantwoord of uitgevoerd worden. Overleg met de groep welke opdrachten je laat vallen. De gekozen opdrachten verdeel je onder elkaar. Werk er per twee of alleen aan. Je verdeelt het werk zo efficiënt mogelijk. Het spreekt voor zich dat je je antwoorden of oplossingen moet motiveren. Wissel daarna je antwoorden uit met de andere leden van de groep.

OF

1. De verteller, die buiten het verhaal staat, beschrijft de gebeurtenissen door de bril van Rob. Toch komen bijvoorbeeld in hoofdstuk 9 van het boek een aantal perspectiefwisselingen voor, waarbij de auteur andere personages laat focaliseren. Welke betekenis of welk effect heeft dit?
2. Rob is allesbehalve praktisch aangelegd. "Ik kan alleen maar kopen, (...) niets maken," realiseert hij zich (p. 69). Illustreer met andere voorvallen of passages.
Is het toeval dat Rob zo onhandig is? Of wil de schrijver hiermee iets zeggen over de hedendaagse mens in het algemeen?
Hoe zou jij trouwens een schepnet waarmee je vissen kunt vangen, maken? Denk aan de beschikbare materialen op het eiland.
Zoek op internet informatie over Baden Powell en formuleer daarna zelf adviezen.
3. Geef enkele voorbeelden van gebruiksaanwijzingen die Rob vindt. Welke betekenis zit hierachter?
Hoe leer jij werken met nieuwe toestellen? Eerst grondig de handleiding lezen of gewoon wat prutsen en al doende leren?
4. De manier waarop Rob spreekt en het taaltje dat hij soms gebruikt, is enigszins vergelijkbaar met de taalevolutie van kinderen. Zoek daar een tweetal voorbeelden van op p. 30-36. Voor de vergelijking met de kindertaal mag je het internet raadplegen.
5. Het hoofdpersonage filosofeert vaak over de tijd. Geef enkele voorbeelden. Merk je ook een evolutie?
6. Waarom schrijft Rob brieven naar Suzan?
Wat betekent schrijven voor hem in het algemeen?
Heb jij dezelfde schrijfgewoonten?
Wanneer schrijf jij? Wat betekent schrijven voor jou?
7. Aan welke ziekte lijdt Rob? Tussen p. 140 en p. 170 vind je de beschrijving van een aantal symptomen.
Zoek op het net wat meer informatie en leg een diagnose voor. Bestaat er een remedie?

8. Is het louter toeval dat Rob de papegaai Vrijdag noemt?
Onderstaand fragment kan je gebruiken om je antwoord te staven.
Het bevat achtergrondinformatie over het personage Vrijdag uit de roman Robinson Crusoë van Daniel Defoe.

"Vrijdag is afkomstig van een van de omliggende eilanden, en wordt door Robinson gered uit de handen van volksgenoten tijdens een kannibalistisch ritueel dat plaatsvindt op Robinsons strand. De Engelsman maakt de jongeman tot zijn dienaar en noemt hem naar de bewuste dag waarop hij hem redt. Hij leert hem de Engelse taal en 'beschaafde' westerse gewoonten, en bekeert hem tot het christelijk geloof. (...) De weinige conversaties tussen Robinson en Vrijdag zijn eenrichtingsgesprekken, waarin Robinson de vragen stelt en slechts interesse heeft voor de ligging van het eiland en Vrijdags hulp bij een ontsnappingspoging. De cultuur van Vrijdag laat Robinson onverschillig en alles wat de autochtoon hem zegt vertaalt hij meteen naar zijn eigen westerse cultuur en wereldbeeld."

<http://users.skynet.be/streven/artikels/BekersVrijdag.htm>

DEEL 3: Creatieve opdrachten

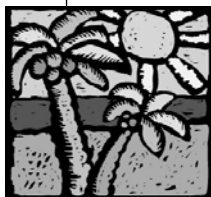
Dit onderdeel spreekt voor zich. De verschillende vaardigheden hebben we zo gevarieerd en evenwichtig mogelijk in de opdrachten gestopt. In de praktijk worden de meeste opdrachten thuis gemaakt, maar voor sommige opdrachten hebben de leerlingen lestijd nodig, bijvoorbeeld om op school een foto te nemen van een object/ruimte die bij een bepaalde passage in het boek past. Aangezien de leerlingen er meestal ook voor kiezen om iets in een groep van vier voor te bereiden (de dramaopdracht heeft het meeste succes) is het extra zinvol om er lestijd aan te besteden. Het product van de creatieve opdracht wordt tijdens de afsluitende les aan de hele groep gepresenteerd.

3. Creatieve opdrachten bij *Het leven van Pi* - Leerlingenfiche

Uit de volgende schrijfopdrachten kies je er één.

1. Je wilt je boek verfilmen. Schrijf wie in de verfilming een rol speelt, hoe je de film opbouwt, wat er in de film gebeurt, waar de film zich zal afspelen, welke muziek je erbij zou draaien...
2. In hoofdstuk 45 bedenkt Pi variaties op de blijde hereniging met zijn ouders en broer. Heb je zelf al zo'n blij weerzien meegemaakt? Beschrijf het.
3. In hoofdstuk 51 geeft Pi een beschrijving van het gevoel bij het drinken na een ongelooflijke dorst. Beschrijf ook eens het gevoel dat je hebt als je iets vindt waarnaar je al lang snakt.
4. Stel een overlevingspakket samen.

Uit de twee volgende opdrachten selecteer je er één. Je voert de opdracht uit per twee.

1. Ga per twee in de school op zoek naar een object/plaats/gebouw dat direct of indirect te maken heeft met je boek. Maak er een foto van. Zoek er citaten uit het boek bij. Toon het andere duo jullie foto en laat hen zelf vertellen welke rol deze foto volgens hen in het boek speelt. Lees daarna de citaten die jullie erbij plaatsen voor. Vertel hoe jullie de foto binnen het boek een plaats geven.
2. Maak per twee op een A4-blad een collage aan de hand van citaten uit het boek, foto's, slogans en illustraties uit tijdschriften. Die moeten te maken hebben met elementen uit je boek. Daarna knip je de collage in stukken. De twee andere groepsleden moeten proberen de puzzel correct te leggen. Je mag eventueel tips geven. Verklaar via de tips of achteraf waarom je je collage zo opbouwde.

DEEL 4: Vakoverschrijdende opdrachten

De opdrachten binnen andere vakdomeinen verschillen van boek tot boek. Het kan interessant zijn om bij collega's na te gaan welke vragen ze binnen hun vak kunnen opnemen. Ook voor de leerlingen is het motiverend als ze merken dat er betekenisvol vakoverschrijdend wordt gewerkt. Het is ook mogelijk om de vakoverschrijdende taken gewoon binnen het vak Nederlands te geven. In dat geval is de klas verdeeld in boekheterogene groepjes. In elk groepje zit er dus een kenner van één bepaald boek.

Vooraf heeft de expert de noodzakelijke informatie met betrekking tot de vraag in het boek opgezocht. Hij deelt die informatie aan de rest van de groep mee en gaat dan samen met hen op zoek naar het antwoord op de vraag. Om een degelijk antwoord te kunnen formuleren, zal het groepje gebruik moeten maken van het internet en/of andere informatiebronnen. Het spreekt voor zich dat hier vooral het leren selecteren van geschikte bronnen, leesvaardigheid en een kritische houding ingeoefend worden. Sommige opdrachten geven ook aanleiding tot het voeren van discussie. Kansen te over dus om aan de vakoverschrijdende eindtermen te werken.

4. Opdrachten binnen andere vakdomeinen uit *Noorderzon* – Leerlingenfiche

De volgende opdrachten voer je in heterogene groepjes uit. In elk groepje zit er een kenner van elk boek. Vooraf heeft die 'expert' de noodzakelijke gegevens uit het boek met betrekking tot de vraag verzameld. Nadien wordt de vraag aan de hele groep voorgelegd. De zoektocht naar een antwoord (op het net, in de bib, handboeken...) kan beginnen. Zodra je een antwoord gevonden hebt, zet je dat op papier. Nadien brengt je groep verslag uit.

MUZIEK

VRAAG: *Hoe klinkt de Midzomernachtsdroom van Mendelssohn?*

Opdrachten vooraf voor de expert van het boek:

- Zoek op p. 155-160 aanwijzingen met betrekking tot het muziekstuk.
- Zoek ook informatie op over Mendelssohn. De auteur vermeldt dat Mendelssohn op dertienjarige leeftijd zijn eerste vioolconcert in D mineur componeerde en op zijn zeventiende *Midzomernachtsdroom*. Klopt dat?

Opdrachten voor alle leden van de groep:

- Neem alle informatie erbij die de kenner noteerde. Ga met die gegevens op zoek naar het antwoord op de volgende vraag: *Hoe klinkt de Midzomernachtsdroom van Mendelssohn?*
- Heeft de auteur degelijk studiewerk verricht?

BIOLOGIE

VRAAG: *Wat is een dodo?*

Opdrachten vooraf voor de expert van het boek:

Zoek aanwijzingen in het boek met betrekking tot de dodo.

Opdrachten voor alle leden van de groep:

- Neem alle informatie erbij die de kenner noteerde.
- Zoek het antwoord op de volgende vraag: *Wat is een dodo? Klopt het met de beschrijvingen in het boek?*
- Heeft de auteur degelijk studiewerk verricht?

DOELEN GEKADERD BINNEN EINDTERMEN EN LEERPLANNEN

De eindtermen en leerplannen voor het vak Nederlands in het algemeen en voor litera-

tuur in het bijzonder vormden de leidraad van de lessenreeks. U vindt hieronder ter illustratie enkele concrete voorbeelden met betrekking tot de literatuurkoffer voor de derde graad.

Activiteit in het project	Eind-termen	Exemplarische voorbeelden uit de leerplannen
Voor het lezen - Het bericht 'Schat op Robinsoneiland' wordt in verschillende media gelezen. - De kaften van de boeken worden geassocieerd met schilderijen, een afdruk van een website en krantenartikels.	ET 25	<i>Vrij gesubsidieerd onderwijs (VSKO)</i> Leerlingen maken kennis met het literaire bedrijf. Literair lezen confronteert leerlingen met de wereld van het boek, de poëzie, het theater. Om in die wereld thuis te geraken, leren ze gebruik maken van informatiekkanalen, zoals bibliotheek, kranten, tijdschriften, de media (radio en tv), internet en cd-rom.
Tijdens het lezen Leerlingen zitten in boekhomogene groepen en wisselen leeservaringen uit.	ET23 ET28	<i>Gemeenschapsonderwijs tso (GO!)</i> De leerlingen zijn bereid: <ul style="list-style-type: none"> • literaire teksten te lezen; • over hun eigen literaire leeservaring met anderen te spreken en erover te schrijven; • hun leeservaring in een maatschappelijke context te plaatsen. <i>Vrij gesubsidieerd onderwijs (VSKO)</i> Door te praten over lezen, ervaren leerlingen dat de betekenis die zij aan een literaire tekst geven, kan verschillen van de betekenisgeving van anderen. De leerlingen spreken over de leesbeleving, toetsen hun tekstervaring aan die van een andere lezer (de leraar, een recensent ...). <i>Officieel gesubsidieerd onderwijs (OVSG)</i> De leerlingen zijn bereid hun leeservaring te toetsen aan die van anderen. Het literaire gesprek: klassikaal, in kleine discussiegroepen of individueel met de leerkracht. Dit gesprek kan vertrekken vanuit de analyse-, interpretatie- en belevingsvragen. Een spontaan gesprek behoort ook tot de mogelijkheden. Bereid zijn de persoonlijke leeservaring te toetsen aan die van anderen.

TOT SLOT

De leraren die met de literatuurkoffers aan de slag gegaan zijn, waren over het algemeen heel opgetogen. Leerlingen die normaal gezien al opzien tegen het lezen van een artikel bleken nu gemotiveerd om een boek te lezen. Leerlingen uit de derde graad die wel vaker hun kat stuurden, daagden plots weer op.

De leraren vertelden ook dat ze een heleboel opdrachten en werkvormen konden toepassen op andere boeken. Ook als je de literatuurkoffers die hierboven beschreven werden, niet bij de hand hebt, kan je boeken eens door een andere didactische bril bekijken.

Voor meer informatie over de literatuurkoffers kun je terecht bij Nascholing Brussel: nabru@skynet.be

Hilde Leon

Noten

- 1 *De koffers voor de eerste en tweede graad werden in samenwerking met studenten van de Brusselse lerarenopleiding van de Erasmushogeschool en de EHSAL ontwikkeld. De derde graad werd volledig uitgewerkt door Nascholing Brussel.*
- 2 *In tegenstelling tot wat we verwachtten, wisten de klasgroepen die dit project uittesten niet zoveel van een weblog af. Daardoor verliep de opdracht in het groepje met die mediabron sneller dan de andere.*

Verder lezen

Anthone, R. & Moors, S. (2002). *Van boeken ga je denken*. Acco.

Cammaert, M. & Marissen, M. (2006). *Het leven zoals het is 16+*. Een selectie volwassen boeken voor jonge mensen. Leesweb.

Lippens, M. & Vandermeersch, F. (2004). *Voetje voor voetje. Werken vanuit reisverhalen voor de eerste en tweede graad*. Averbode.

Marissen, M. & Cammaert, M. (2001). *Fijne leeswaren. Een uitgelezen selectie boeken voor 'moeilijke' lezers vanaf 12 jaar*. Leesweb.

Wuyts, R. (2007). Op zoek naar het juiste boek voor 15+. *VONK*, 36/5 (juli 2007), p. 41-45.

T U S S E N D O O R

**POSTACADEMISCHE VORMING
DIDACTIEK NEDERLANDS AAN ANDERSTALIGEN**

Geeft u Nederlands aan anderstaligen in een onthaalklas voor anderstalige nieuwkomers, in een centrum voor volwassenenonderwijs of in de basiseducatie? Zoekt u manieren om de taalvaardigheid van uw leerlingen/cursisten te verhogen? Wilt u weten welke rol grammatica speelt bij taalverwerving of bent u geïnteresseerd in de meest recente visie op woordenschatdidactiek?

De postacademische vorming Didactiek Nederlands aan Anderstaligen van de Universiteit Antwerpen neemt voor u de vraagtekens weg. Met hun rijke leservaring in verschillende circuits binnen het onderwijs Nederlands aan Anderstaligen staan de lesgevers garant voor een sterk praktijkgerichte aanpak met een degelijk theoretisch fundament.

Meer informatie?

www.ua.ac.be/cno

(> Cursussen > Postacademische vorming)